

„...eleven hangulat és élni akarás...”
A vajdasági táncházmozgalom kezdetei

Készítette: Klima Döníz

Tartalom

Bevezetés	3
Elméleti és módszertani keret	4
Fogalmi keretek	4
Táncház.....	4
Táncházmozgalom	4
Vajdasági táncházmozgalom	5
A kutatás forrásai, módszerei, megközelítései.....	6
Többszínterű etnográfia	7
Hálózatkutatás	8
A vajdasági táncházmozgalom kezdetei.....	10
Előzmények.....	10
Társadalmi, politikai és kulturális helyzet.....	11
Folklórtörténet- és tánc kutatás a Vajdaságban.....	13
A lokális tánc házi zenekarok kialakulása	15
Nevenincs együttes	16
Batyu együttes	17
Hívogató együttes.....	20
A vajdasági tánc házmozgalom kezdeteinek hálózatelemzése	23
A tánc házi zenekarok hálózatának elemzése	23
Konklúzió.....	28
Adatközlők.....	29
Archívumi források	30
Irodalom.....	30

*„Visszatérve az első táncházra, ekkor még nem volt élő zene,
de eleven hangulat és élni akarás annál inkább.”*

(Csorba Béla: 2018.128.)

Bevezetés

A Vajdaság magyarlakta területein ma is a közösségbe tartozás egyik fontos fórumát jelentik a néptáncsoportok, táncéjszakai események, népzenei műhelyek, népdalkörök - ezeket összefoglalva vajdasági néptáncmozgalomként vagy táncéjszakai mozgalomként említi a helyi sajtóhasználat. Ebben a közösségben szocializálódva, majd néprajz szakos hallgatóként a táncok tudományos értelmezése iránt érdeklődve kezdtem foglalkozni először a gombosi táncokkal, azok kutatástörténetével. A történeti kutatás olyan kérdések felé vitt, amelyeknek a megválaszolását a vajdasági néptáncos mozgalom vizsgálata felől érdemes elkezdni. Miközben elkezdtem ezzel foglalkozni, azt vettem észre, hogy a kutatómunkám a magyar néptánc kutatás egy eddig feltáratlan területére visz. A vajdasági táncéjszakai mozgalomnak nem készült el még átfogó kutatása, és a megnevezéseiben (néptáncmozgalom, táncéjszakai mozgalom) sem teljesen következetes. Dolgozatomban így több probléma megértésére törekszem: egyrészt azt szeretném feltárni, hogy milyen körülmények és előzmények vezettek a mozgalom kialakulásához, kik voltak a központi szereplői, valamint, hogy mi motiválta a kezdeményezőket. Másrészt a központi helyszíneket és műhelyeket is vizsgálom, és mindezt egy nagyobb keretbe helyezve, a korszak társadalmi-politikai kontextusában értelmezem. Harmadrészt szükség van a fogalmi keretezés értelmező vizsgálatára, amelynek ebben a dolgozatban az alapjait tudom letenni, ám a kutatás folytatásában ennek elemzésével, teoretizálásával elmélyültebben is szeretnék foglalkozni.

A kutatómunkám során igyekszem annak is utánajárni, hogy: a zenészek milyen zenei segédanyagokból tanultak meg táncéjszakai zenét? A táncosok kitől, honnan tanultak meg táncolni? A zenészek és táncosok egyáltalán hogyan jutottak olyan mozgatóanyagokhoz, amelyekből meríthettek? Ezeket adták-e tovább egymás között?

Kutatásomban nemcsak a vajdasági táncéjszakai mozgalom kialakulásának járok utána, hanem szeretném megvizsgálni annak hatását a helyi közösségre. Az eddigi adatok egy szövevényes hálózat meglétét vázolták fel, ennek értelmében, a hálózatkutatás módszereinek alkalmazásával törekszem arra, hogy a központi szereplőket, azok kapcsolatait, valamint az információáramlás útvonalait azonosítsam. Ez segíthet abban is, hogy a vajdasági mozgalom kapcsolatát a magyarországi mozgalommal való viszonyában is értelmezem.

Elméleti és módszertani keret

Fogalmi keretek

A kutatásom során használt kulcsfogalmak (táncház, táncházmozgalom, vajdasági táncházmozgalom) meghatározása nem csak a téma értelmezéséhez szükséges. Az anyaggyűjtés során ugyanis azt tapasztaltam, hogy amíg a táncház és a táncházmozgalom egyre inkább kutatott és definiált fogalmak,¹ addig a *vajdasági táncházmozgalomról* ez nem mondható el. A témában általam megkérdezett 15 adatközlő eltérő értelemben használta ezt a fogalmat, ezért elkezdtem felmérni, hogy a vajdasági, valamint a magyarországi táncosok, zenészek (fiatalok és idősek egyaránt) mit értenek ezen kifejezés alatt, esetleg mit használnak helyette.

Táncház

A táncház eredeti formájában az erdélyi Mezőségből, azon belül is Szék település hagyományos népi kultúrájából ered.² A táncház szó kettős jelentéssel bír: egyrészt a *táncos házat* jelentette, ami a közösségi táncalkalmak helyszínéként szolgált, másrészt a táncalkalmat jelölte.³ Ezek az események nem csupán szórakozási lehetőségek voltak, hanem a közösségi élet fontos színterei is, meghatározták a helyi társas érintkezés és viselkedés szabályait, valamint fenntartották a táncrendezés⁴ és a táncélet belső normáit,⁵ amelyek nagyban hozzájárultak a falusi közösségek identitásához és kohéziójához.⁶

Táncházmozgalom

Az 1970-es évek elején a folklorizmus újabb hulláma érte el Magyarországot, aminek következtében létrejött egy új jelenség, a táncházmozgalom.⁷ Ez a mozgalom hivatalosan 1972-ben indult Budapesten, azzal a céllal, hogy a népi kultúrát újjáélessze a modern városi környezetben.⁸ Ezeknek a táncházaknak a közössége nem rendelkezhetett az Erdélyben élő

¹ Könczei Á.-Könczei Cs.: 2002., Sándor: 2006., Siklós: 2006., Sebő: 2007., Stein-Varga: 2010., Jávorszky: 2013., Szecsődi: 2016., Varga S.: 2023., Székely: 2024.

² Könczei: 2010., Székely: 2024.

³ Halmos: 2006.8., Varga S.: 2015.; Székely: 2024.

⁴ A táncrendezés olyan szervezési folyamat, amely a táncalkalmak előkészítésére, lebonyolítására és szabályozására irányul. Ez magában foglalja a szervezési feladatokat, a társadalmi szerepet, a táncrendeket és etikettet. (Pesovár: 1978.)

⁵ A táncélet belső normái a táncos események íratlan szabályainak és szokásainak rendszere, amely a közösségek társadalmi, kulturális értékeit tükrözte. Ezek a normák alakították a résztvevők szerepét és az események folyását. (Pesovár: 1978., Dóka: 2011.)

⁶ Könczei: 2010., Székely: 2024.

⁷ Halmos: 2006.7.

⁸ Halmos: 2006, Csonka-Takács-Havay: 2011., Székely: 2024.

parasztság tánc tudásával, ezért a táncok tanítására is szükség volt.⁹ A tánc tanítás a mai napig a legtöbb tánc ház részét képezi.

A tánc ház mozgalomnak három korszakát különíthetjük el:¹⁰

1. Mozgalmi periódus (1972–1981): A kezdeti időszak, amely a tánc házak és a népi kultúra iránti érdeklődés megteremtésére és szélesebb körű népszerűsítésére fókuszált.
2. Intézményesülés (1981–2000): A mozgalom hivatalos kulturális és oktatási intézményeken belül is helyet kapott, támogatva a néptánc szélesebb körű oktatását és fennmaradását.
3. Modern időszak (2001–napjainkig): A tánc házak elterjedése nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is kiemelt fontossággal bír a magyar közösségek számára, mivel nemcsak a nemzeti kultúra jelentőségét hangsúlyozza, hanem elősegíti annak nemzetközi elismertségét.

A tánc ház mozgalom azóta is élő kulturális hagyomány, amely hozzájárul a magyar közösségek identitásának megőrzéséhez, valamint a kulturális örökség fenntartásához és továbbadásához.¹¹

Vajdasági tánc ház mozgalom

A vajdasági tánc ház mozgalom és néptánc mozgalom kifejezések a vajdasági magyar közösség saját magára alkalmazott terminusai,¹² amelyek nem csak a hétköznapi szóhasználatban, hanem különféle írásos dokumentumokban (cikkek, tanulmányok) is megtalálhatók. Azt tapasztaltam viszont, hogy ezeket különösebb tudatos megfontolás nélkül használják gyakran nem csak a táncosok és zenészek, hanem a néprajzos szakemberek is. Ahhoz, hogy ezeket a fogalmakat tudományos környezetben hosszabb távon megfelelő módon használni tudjam, szükséges pontosítani. Ezért interjúim során, valamint az említett tanulmányok néprajzos szerzőit megkeresve fogalmazom meg az első definíciós kísérleteket a vajdasági tánc ház mozgalom, illetve néptánc mozgalom kifejezéseket illetően.

⁹ Halmos:2006.8-10.

¹⁰ Csonka-Takács-Havay: 2011., Székely: 2024.

¹¹ A Tánc ház-módszer 2011-ben került fel az UNESCO szellemi és kulturális örökség jó megőrzési gyakorlatok regiszterébe. (<https://ich.unesco.org/en/BSP/tanchaz-method-a-hungarian-model-for-the-transmission-of-intangible-cultural-heritage-00515>)

¹² Kutatásom során egyelőre igen kevés adatot találtam arra, hogy a magyarországi mozgalom használná ezt a fogalmat. Főleg olyan interjúalanyok használták, akik a Vajdaságból költöztek Magyarországra, szakirodalomban eddig nem találkoztam vele.

A táncházmozgalom kifejezés alatt többen egy gyűjtőfogalmat értenek, amibe beletartozik többek között a néptánc-, népzenei mozgalom, népművészet stb. Vannak, akik a Kárpát-medencei (főleg erdélyi és kismagyarországi¹³) táncok művelését sorolják ide. Egyesek a vajdasági jelzőt csak területi megjelölésre használják, míg mások úgy vélik, hogy külön kell értelmezni, mert, bár magyarországi mintára jött létre, mégis önálló mozgalmként értelmezhető a vajdasági táncházmozgalom.

A vajdasági néptáncmozgalom kifejezést számos interjúalany a táncházmozgalom szinonimájaként értelmezi, de vannak olyanok, akik a táncházmozgalom egy részeként definiálják, beleértve a színpadi táncművészetet, minősítőket, versenyeket, fesztiválokat. A kutatás további szükségességét is alátámasztja, hogy a hagyományőrzést beszélgetőpartnereim nem tudták egyértelműen valamelyik fogalomhoz kapcsolni.

Összegezve tehát: a dolgozatomban tárgyalt táncházszervezések jelenlegi adataink alapján a táncházmozgalom fogalma alá esnek, így a továbbiakban ezt a terminust használom, különválasztva a színpadra vitt népi kultúra jelenségeitől¹⁴ és a szélesebb körben értelmezett népművészeti mozgalmától. Amennyiben a táncházmozgalom kifejezést egy tágabb gyűjtőfogalomként definiáljuk, amely magában foglalja a népzenei mozgalmat is, akkor a dolgozatomban tárgyalt események e fogalom keretén belül értelmezendők.¹⁵

Korábban azt feltételeztem, hogy ezekben a táncházakban biztosan táncoltak hazai, vajdasági táncokat is, és csak a magyarországi táncházmozgalom mintájára kezdték el kibővíteni a repertoárt. Jelenlegi forrásaim ezt a feltételezést nem támasztják alá, hanem éppen ellenkezőleg, a vajdasági gyakorlatban a fent említett, magyarországi modellt vették át.¹⁶

A kutatás forrásai, módszerei, megközelítései

Kutatási témám feltáratlansága miatt kifejezetten a vajdasági táncházmozgalommal kapcsolatos, átfogó szakirodalmat nem tudtam használni, ezért nagy hangsúly került az interjúkészítésre és az archívumi gyűjtőmunkára. Az első informátorom, aki az egyik kulcsadatközlőmmé vált, Miklós Nándor volt. Vele korábban a moholi Csobolyó Népdalkör készített interjút, hogy egy néprajzi gyűjtőpályázathoz minél több információt gyűjtsenek a

¹³ Ezt a fogalmat az anyaország történelmi területi határaihoz kötve használhatjuk, különválasztva Erdély, Felvidék vagy más határon túli területek tánc kultúrájától. (Martin: 1995. 20-27.)

¹⁴ Eitler: 2020., 2022.

¹⁵ Ezek az adatközlőim fogalomhasználati gyakorlataiban jelentek meg.

¹⁶ Kezdetben szintén erdélyi táncok tanításával kezdték, de a tánc tanítás (az általam vizsgált időszakban) a táncházak szerves részét képezték. Elmondta: Lukács Imre (1974), Móricz Károly (1952), Szűcs Sándor (1959), Miklós Nándor (1952), Fábi Géza (1953). Gyűjtötte: Klima Döniz 2024.02.17-én, 2024.04.11-én, 2024.08.13-án, 2024.09.04 és 2024.11.07-én.

helyi nótafa, Vlasitnyé Zélity Klára munkásságáról.¹⁷ A Népdalkör vezetőjeként az első interjúalkalmon¹⁸ részt vettem, és a beszélgetés során Miklós Nándor arról is beszélt, hogyan és mikor találkozott a népzenevel, valamint, hogyan alakult meg a Hívogató zenekar. Ezen az alkalmon számos nevet (a Hívogató és Batyu együttes tagjainak nevét, valamint a temerini táncházakban a táncoktatók nevét is) említett. Ez az interjú indította el kutatómunkámat, az említett személyekkel felvettem a kapcsolatot, és szinte mindenkivel sikerült is beszélnem. Eddig 15 személlyel készítettem interjút és ebből hét személlyel több alkalommal is beszélgettem. Interjúalanyaim között szerepelnek olyanok, akik az első vajdasági táncház szervezésében is részt vettek, valamint később csatlakozók is, illetve zenészek, táncosok, táncoktatók, akik az első táncházaktól kezdve részt vettek ebben a kezdeményezésben.¹⁹ A téma megismerése és elemzése így több szemszögből is lehetségessé válik.

Az interjúk mellett archív dokumentumokat gyűjtöttem: a budapesti Hagyományok Háza Táncház Archívumából többek között a 2000-ben megrendezett vajdasági táncházmozgalomról szóló kiállítás anyagait, valamint Halmos Béla által készített interjúkat használtam. E mellett a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Vajdasági Magyar Folklórközpont²⁰ őriz a témával kapcsolatos dokumentumokat: fotókat, kéziratokat, rövidebb memoárokat a zenekarok kialakulásáról és táncházakról, e mellett sajtóanyagokat, plakátokat, meghívókat.

A téma jellegéből fakadóan a többszinterű etnográfia jól illeszkedő módszer, ahogyan azt Janku (Székely) Anna is alkalmazta a magyarországi táncházmozgalommal kapcsolatos kutatásaiban.²¹ A kirajzolódni látszó, szövevényes kapcsolatháló értelmezésére pedig a hálózatkutatás módszerét alkalmazom. Dolgozatom kísérletet tesz arra, hogy az 1970-es és 1980-as időszakra vonatkozó vajdasági táncházmozgalommal kapcsolatos forrásokra támaszkodva megszerkesztett hálózat alapján azonosítsa és ábrázolja a mozgalom kulcsalakjait, az információáramlás útvonalait és tartalmait.

Többszinterű etnográfia

A többszinterű etnográfia módszertani megközelítése a globális és lokális társadalmi folyamatok együttes vizsgálatára épül, amely hangsúlyozza a kulturális jelenségek térbeli és

¹⁷ Csobolyó Népdalkör: 2024.

¹⁸ A Csobolyó Népdalkör két tagja (Tápai Maksó Enikő és Lajkó Szilvia) három-három alkalommal voltak két adatközlőnél (Miklós Nándornál és Csonka Katicánál).

¹⁹ A kézirat lezárásakor több mint 28 órnyi hanganyaggal rendelkezem.

²⁰ Továbbiakban: VMF

²¹ Székely: 2024.

időbeli mobilitását.²² A fogalom az 1980-as évektől kezdve vált ismertté, amikor a klasszikus terepmunkamódszerek kritikája és újraértelmezése felmerült a társadalomtudományokban, először a médiatudományokban és migrációkutatásban.²³ George Marcus 1995-ös munkája mutatott rá arra, hogy a különböző társadalmi és kulturális kontextusokban zajló jelenségeket csak akkor lehet megérteni, ha azokat egymással összekapcsolódva, a közöttük lévő hálózatokat és folyamatokat figyelembe véve tanulmányozzuk. A módszer lehetővé teszi, hogy a kutató megértse, hogyan alakulnak át az emberek, tárgyak, identitások a különböző társadalmi szintereken.²⁴

Marcus értelmezésében a többszinterű etnográfia a kutatási témákat logikailag összefüggő szinterek között követi nyomon, amelyek látszólag különállóak, de valójában egy közös problémára reflektálnak.²⁵ A módszer kihívása, hogy a kutató képes legyen átlátni és összekapcsolni a szinterek sokféleségét, miközben elkerüli a túlzottan széttöredezett megközelítést.²⁶

Hálózatkutatás

„A világ, amiben élünk, nem véletlenszerű, és a komplex rendszerek mögött valamilyen rendnek kell lennie.”²⁷

A hálózatkutatás alkalmazása nem példa nélküli a néprajz és annak szűkebb terepe, a zene- és tánc kutatás területén, ám néhány kivételtől eltekintve a szaktudomány által ritkán használt módszer. Számos társadalomtudományi területen azonban sikerrel alkalmazták, és segítségével nem csak tisztábban ábrázolhatóvá, de pontosabban megérthetővé válhat a vajdasági tánc házmozgalom kapcsolathálója. A hálózatkutatás a különböző egyéni vagy csoportos szereplők közötti kapcsolatok elemzésének módszere, amely gráfokkal (pontokkal, csomópontokkal²⁸ és élekkel²⁹) modellezi e kapcsolatokat.³⁰ A kapcsolatok lehetnek társadalmi (rokonsági, baráti), gazdasági (kereskedelmi) vagy kulturális (hagyományok).³¹

²² Marcus: 1995., Lajos: 2015., Turai: 2016.

²³ Marcus: 1995.95.

²⁴ Például a migrációkutatásban elengedhetetlen a kibocsátó és a befogadó társadalmak párhuzamos elemzése, hogy megérthessük a kulturális jelenségek mozgását és interakcióit. (Marcus: 1995.96., Lajos: 2015.164.,)

²⁵ Marcus: 1995.

²⁶ Lajos: 2015.

²⁷ Barabási: 2003.21.

²⁸ A pontok, csomópontok jelölik az egyes elemeket (személyeket, csoportokat, intézményeket). (Galambosné:2015., Barabási:2003., Könczei: 2011.)

²⁹ Az élek ábrázolják a csomópontok közötti kapcsolatokat. (Barabási:2003., Galambosné:2015.)

³⁰ Galambosné: 2015.1.

³¹ Könczei: 2011.

„A középpontok különlegesek. Ők uralják az összes hálózat szerkezetét, amelyben jelen vannak, ők érik el, hogy azok kis világnak látszanak.”³²

A módszertan célja, hogy az elemek és a kapcsolatok összefüggéseit modellezze, hogy ilyen módon feltárja a hálózatok szerkezetét és dinamikáját, azon belül is a kapcsolati rendszerekben rejlő rejtett mintázatok megismerésére törekszik.³³ Idővel önálló kutatási iránnyá fejlődött, amely képes komplex társadalmi, gazdasági és kulturális jelenségek elemzésére.³⁴ A módszer interdiszciplináris, és a szociológiában, biológiában, gazdaságtanban, valamint a technológia területén is alkalmazható.

A hálózatkutatás matematikai alapja a gráfelmélet, amely Leonhard Euler munkásságából ered.³⁵ Az elmélet szerint a hálózat csomópontokból (elemek) és élekből (kapcsolatok) áll. A gráfelmélet a hálózatok struktúrájának modellezésére és vizualizálására szolgál. Mátrixok (pl. szociomátrixok) használata segíti a nagy hálózatok adatelemzését.³⁶

A hálózatkutatás módszertanilag a következő szempontokból közelíti meg az elemzéseket:³⁷ interakcionális jellemzők (az egyes kapcsolatok természetét vizsgálja - pl. barátság, rokonság, gazdasági tranzakciók), morfológiai jellemzők (a hálózat szerkezeti tulajdonságait, például centralitást, presztízst és hierarchiát értelmez), adatgyűjtés (az adatokat kérdőívekkel, interjúkkal, megfigyeléssel vagy kísérleti módszerekkel gyűjti).

A módszertan alapja a szereplők és a kapcsolatok rendszerének feltárása, elemzése, amelyhez használnunk kell az alábbi fogalmakat: centralitás (egy szereplő központi szerepe a hálózatban. A kutatásomban a centralitás segítségével tudom jól láthatóvá tenni a kulcsszereplőket).³⁸ Ennek három típusa a foksám-centralitás (az adott csomóponthoz kapcsolódó élek száma), közvetítői centralitás (egy csomópont hányszor fordul elő mások közötti legrövidebb utakban), közelség-centralitás (csomópont távolsága a hálózat többi részétől). A második fogalom a presztízsz (az irányított hálózatokban egy szereplőhöz érkező kapcsolatok száma és súlya. A témámban a presztízst vizsgálva arra is rálátást tudok adni, hogy az adott kapcsolatok milyen befolyással és fontossággal rendelkeznek), a harmadik pedig a kisvilág (az egymással szorosan összefüggő lokális csoportokat áthidaló kapcsolatokat nevezik így. A kisvilág-tulajdonság azt jelenti, hogy egy hálózatban a szereplők kis számú lépéssel

³² Barabási:2003.53.

³³ Galambosné: 2015., Barabási: 2003., Könczei: 2011.

³⁴ Könczei: 2011.

³⁵ Galambosné: 2015.2.

³⁶ Galambosné: 2015.

³⁷ Galambosné: 2015.

³⁸ Központi személynek tekinthető az, aki „a legnagyobb kapcsolati aktivitást mutatja, és akihez sokan kapcsolódnak, vagy aki sok emberrel tart fenn minél szorosabb kapcsolatot.” (Galambosné: 2015. 13.)

érhetők el egymástól.³⁹ Ez megfeleltethető annak az általam is gyakran hallott közhelynek, hogy „a Vajdaságban” vagy „a mozgalomban” „mindenki ismer mindenkit”). A hálózatkutatás széleskörű alkalmazhatósága mellett kutatásom esetében a társadalomtudományi, illetve kifejezetten az etnográfiai megközelítés a releváns, mivel elsősorban emberek közötti kapcsolati hálók, szociokulturális kapcsolatok megértése érdekelt. A módszert a cigánymuzsikások rokon és szakmai hálózatainak vizsgálatára Könczei Csongor használta doktori disszertációjában.⁴⁰

„Egy ember sokkal több kapcsolatot képes ápolni, és ettől csökken a távolság. Milgram hatra becsülte. Karinty ötre. Napjainkban közelebb járhatunk a háromhoz.”⁴¹

A kisvilág-modell szerint a hálózatok struktúrája lehetővé teszi, hogy kevés lépéssel elérjük a legtöbb pontot, és ez nemcsak a társadalmi hálózatokra igaz, hanem például a világhálóra is, ahol néhány kattintással bármely oldal elérhető.⁴²

A hálózatkutatás lényege, hogy feltárjuk ezeket a rendszereket, megértjük a mögöttes rendet, és felismerjük a középpontok, összekötők és kapcsolatok erejét. A kisvilágok, középpontok mind azt bizonyítják, hogy a világ hálózati alapokra épül, és néhány alapszabály mozgatja ezt a komplex univerzumot.⁴³

A vajdasági táncházmozgalom kezdetei

Előzmények

A vajdasági táncházmozgalommal kapcsolatos történeti összefoglalók híján elsődleges forrásokra támaszkodva igyekeztem megtalálni és beazonosítani a „történet elejét”. Ahogyan a magyarországi táncházmozgalomnál egyértelmű az 1972-es kezdődátum, és ehhez képest annak előzményei is, úgy a vajdasági mozgalom esetében a korszakolás meghatározása is feladat. Ehhez különböző intézmények, különböző helyekről származó és háttérű egyének életét és munkásságát szálanként kellett visszakövetnem.

Adatközlőim mindegyike az 1986-os évtől számítja a vajdasági táncházmozgalom indulását, mivel ekkortól kéthetente rendszeresen szerveztek táncházakat. Eddig az időpontig azonban hosszú út vezetett, melynek legfontosabb állomásait, a kulturális és társadalmi háttérét igyekeztem feltárni. A történet fontos szereplői a zenekarok, táncoktatók, és az azokat

³⁹ Stanley Milgram kísérlete alapján mindenki legfeljebb hat kapcsolaton keresztül érhet el bárkit.

⁴⁰ Könczei: 2011.

⁴¹ Barabási: 2003. 33-34.

⁴² Barabási: 2003. 27-30.

⁴³ Barabási: 2003.

támogató intézmények, melyek a második világháborút követő társadalmi-kulturális-gazdasági átrendeződés erőterében alakultak.

Társadalmi, politikai és kulturális helyzet

A vajdasági magyar közösség az 1945 és 1990 közötti időszakban számos demográfiai, társadalmi és kulturális kihívással szembesült, a közösség jól dokumentált demográfiai hanyatlása az impériumváltások és a történelmi traumák következménye.⁴⁴ Szemléltetésképpen, az 1910-es népszámlálás szerint 424 555 magyar élt a Vajdaság területén, de az 1980-as évekre számuk körülbelül 150 000 főre csökkent, az 1944-45-ös megtorlások során körülbelül 20 000 magyar, köztük számos értelmiségi veszítette életét.⁴⁵ Az 1960-as évektől az elszegényedés, az elvándorlás és a társadalmi marginalizáció erősödése tovább gyengítette a közösséget, amelyre az állami politikák sem nyújtottak kielégítő választ.⁴⁶

Egy ilyen társadalmi és politikai környezetben vált meghatározóvá az Újvidéki Egyetem 1959-ben alapított Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszéke.⁴⁷ A tanszékalapítás jelentős szerepet játszott a vajdasági magyar közösség kulturális és tudományos életében: ez a tanszék lett a magyar nyelvű értelmiség képzésének, és a magyar nyelv, irodalom, valamint a kultúra tudományos kutatásának egyik központja a Vajdaságban. Az 1969-ben létrejött Hungarológiai Intézet 1976-ben egybeolvadt a tanszékkel, ide a kutatásom számára fontos kulcsfigurák és munkásságuk köthetőek.⁴⁸ A tanszéknek köszönhetően születtek meg az első vajdasági néprajzi és folklorisztikai munkák, amik aztán a későbbiekben gyökeret adhattak a táncházmozgalom létrejöttének.⁴⁹ Katona Imre tanulmányában⁵⁰ időrendbe szedi és tematikusan csoportosítva közzéteszi a vajdasági néprajzi, folklorisztikai munkákat.

A tanszék számos szempontból hozzájárult a vajdasági magyar kulturális mozgalmak kialakulásához, beleértve a táncházmozgalmat is, hiszen a tanszéken tanuló fiatalok között sokan érdeklődtek a népi kultúra iránt,⁵¹ és aktívan részt vettek azok népszerűsítésében.⁵² A

⁴⁴ Szerbhorváth: 2021. 15-21.

⁴⁵ Szerbhorváth: 2021. 15-16.

⁴⁶ Szerbhorváth.: 2021.13.; A jugoszláv szocialista rendszer hivatalosan a nemzetiségi jogok védelmét hirdette, ám ezek gyakorlati érvényesülése gyakran korlátozott maradt. Az 1963-as alkotmány ugyan bevezette a „nemzetiségek” fogalmát, amely elismerte a magyar közösség státuszát, de a politikai lojalitás követelménye sokszor ellehetetlenítette az autonóm közösségi életet. Az állampárti ideológia, amely a „testvériség-egység” eszméjére épült, elvárta a nemzeti identitások háttérbe szorítását. A magyar értelmiség így kettős nyomás alá került: képviselnie kellett a közösség érdekeit, miközben kerülnie kellett a „nacionalizmus” vádját, amely politikai következményekkel járhatott (Szajbély (szerk.): 1995., Szerbhorváth: 2021. 20-21.)

⁴⁷ 1. ábra

⁴⁸ Szajbély (szerk.): 1995.; <http://ujvidekimagyartanszek.ff.uns.ac.rs/index.php/rolunk/bemutakozas>

⁴⁹ Szerbhorváth: 2021.24., Katona: 1984.26.

⁵⁰ Katona: 1984.

⁵¹ Katona: 1984.25-65.

⁵² Többek között Csorba Béla és Jung Károly. (Szajbély (szerk.): 1995.)

tanszék hallgatói és oktatói gyakran kapcsolódtak be az *Új Symposion* köré szerveződő intellektuális és művészeti diskurzusba is, amely a modernizmus és a hagyományörzés közötti dialógust képviselte, hidat teremtve a magyar és a jugoszláv kultúra között.⁵³ Az újvidéki Magyar Tanszék egyrészt értelmiségi bázist teremtett, másrészt kulcsfontosságú szerepet töltött be abban, hogy az ott végzett szakemberek hozzájáruljanak a vajdasági magyar közösség kulturális és szellemi alapjainak megerősítéséhez, identitásuk megtartásához. Azzal, hogy az *Új Symposion* 1965-ben önálló lappá vált,⁵⁴ egészen 1991-ig fontos szerepet játszott a magyar kulturális megújulásban.⁵⁵ A lap indulását a vajdasági magyar közösség sajátos társadalmi és kulturális helyzetében kell keresnünk.⁵⁶ A közösség túlnyomórészt földműves és kisiparos osztályszerkezete konzervatív mentalitást eredményezett, amely jelentősen befolyásolta a kulturális élet irányát. A két világháború közötti időszaktól az 1950-es évek végéig a magyar és jugoszláv kulturális kapcsolatok gyakorlatilag szüneteltek, és csak az 1970-es évektől kezdtek megújulni, például a könyv- és folyóiratcsere, valamint a tudományos és művészeti együttműködések révén. Ez a hosszú elszigeteltség azonban mély nyomokat hagyott a vajdasági magyar kulturális tudatban, amelyben tovább éltek a polgári korszak műveltségi elemei.⁵⁷

E közegeben indult útjára az *Új Symposion*, amely előbb a jugoszláv nagyvárosok progresszív köreihez kapcsolódott, majd a hetvenes évektől fokozottan Magyarország felé fordult. Ez a kulturális fordulat összefüggött az 1960-as évek közepén megkezdett, majd megakadt reformfolyamatokkal, mint a gazdasági reform (1965) vagy a Ranković névéhez kötődő neosztálinizmussal való szakítás (1966). Az 1970-es évektől azonban egyre inkább konzervatívabb politikai légkör uralkodott, amely tovább korlátozta a magyar közösség kulturális autonómiáját, így a jugoszláv kultúrával való kapcsolatok is szűkösek maradtak.⁵⁸ Ennek ellenére az *Új Symposion* nem csak irodalmi másságot képviselt, hanem hozzájárult a vajdasági magyar identitás modernizációjához is, miközben konfliktusokkal teli utat járt be a jugoszláv politikai és kulturális környezetben.⁵⁹ Fontos nemzetiségi irodalmi és kulturális értékeket teremtett, amelyek gyakran a nemzeti sorskérdések iránti érzékenységet tükrözték.⁶⁰

⁵³ Szajbély (szerk.): 1995., Szerbhorváth: 2021.

⁵⁴ Szajbély (szerk.): 1995.

⁵⁵ Szajbély (szerk.): 1995.

⁵⁶ Szerbhorváth: 2005.

⁵⁷ Szeli: 1983., Szajbély (szerk.): 1995., Szerbhorváth: 2021.

⁵⁸ Szerbhorváth: 2021.18-20.

⁵⁹ Szerbhorváth: 2005.

⁶⁰ Szeli: 1983., Szajbély (szerk.): 1995., Szerbhorváth: 2005.

A kulturális autonómia fenntartása különösen nehéz volt; annak intézményi alapjait az olyan kulturális és oktatási intézmények jelentették, mint a magyar nyelvű színházak, iskolák, sajtóorgánusok, melyek a jugoszláv kormány ellenőrzése alatt álltak, és anyagi támogatásuk szinte teljes egészében a központi hatalom jóindulatától függött. Míg a szocialista Jugoszlávia látszólag biztosította a kisebbségi jogokat, ezek gyakorlati megvalósítása gyakran az állami kontroll és a politikai kompromisszumok korlátai között maradt. Az imént ismertetett időszakra jellemző volt, hogy a vajdasági magyar közösség folyamatos küzdelmet vívott identitása fenntartásáért.⁶¹

Folklórtörténet- és tánc kutatás a Vajdaságban

A Vajdaság területén a tárgyalt időszakban induló és zajló folklórkutatások közvetetten vagy közvetlenül hozzájárultak a lokális táncmozgalom formálódásához. A saját kultúrájukra a gyűjtések révén rálátó, azt megismerő fiatalokra ösztönzőleg hatott a később táncmozgalomban is előadó Jung Károly, vagy Csorba Béla munkássága.⁶²

Jung Károly sajátosan kapcsolódott az Új Symposionhoz, annak ellenére, hogy, míg a folyóirat főként a modernista és avantgárd irodalomra és művészetre koncentrált, addig Jung szépirodalmi alkotásai mellett a néprajzi kutatásai eredményeit is szerette volna publikálni. Eredményei viszont inspirálták a folyóirat alkotóit is, és hozzájárultak ahhoz, hogy a vajdasági magyar identitás egyszerre építkezzen a hagyományokból és nyíljon meg a kortárs áramlatok felé.⁶³ Jung az Újvidéki Egyetem magyar lektoraként magyar nyelvből tartott előadásokat az akkori Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar magyar anyanyelvű, de tanulmányaikat szerb-horvát nyelven folytató hallgatói számára.⁶⁴ Az 1978-ban publikált az *Emberélet fordulói - Gombosi népszokások* című munkában Jung vajdasági Gombos település szokásvilágát dolgozta fel, mely a helyi ünnepeket, vallási és világi szokásokat, hiedelmeket és mindennapi rituálékat dokumentálta, egyúttal feltárta a hagyományok és az identitás közötti összefüggéseket.⁶⁵ Több könyvismertetőből⁶⁶ kiderül, hogy ez a monografikus munka úttörő jelleggel bír.⁶⁷

⁶¹ Szerbhorváth: 2021., Szajbély (szerk.): 1995.

⁶² Ennek pontosabb feltárához azonban további interjúk készítésére lesz szükség.

⁶³ Szajbély (szerk.): 1995. 127-138

⁶⁴ Szajbély (szerk.): 1995.128.

⁶⁵ Jung: 1978.

⁶⁶ Keszeg: 1979. 650., Katona: 1980. 125-127., Kósa: 1978. 7., Péter: 1979.10.

⁶⁷ A 70-es években ebben a témában nem volt még megfelelő kutatási modell és a Magyarországon akkor már kiadott tanulmány (Dömötör:1972.) csupán vázlatnak felelt meg, de ez a munka áttörést jelentett a néprajzi munkákban.

Jung mellett kiemelkedő személy volt Csorba Béla. Az ő munkássága ösztönözte többek között a temerini fiatalokat arra, hogy elkezdjenek jobban érdeklődni saját kultúrájuk iránt. Vezetésével indult el egy helybeli gyűjtőmunka Temerinben. Újvidéken a magyar tanszéken folytatta tanulmányait, itt találkozott az Új Symposionnal.⁶⁸ Később ennek a folyóiratnak a szerkesztője is lett. Csorba mindig is érdekelődött a vajdasági kultúra iránt. Fontos feladatának tartotta a helyi hagyományok és a szellemi örökség részletes feltárását, és ennek az elhatározásának szellemében születtek meg helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi munkái.⁶⁹ Csorba Béla 10 év kutatómunkáját írta meg szülőföldje, Temerin néphagyományaiból⁷⁰, amiről így fogalmazott:

„Igen, a temerini néphagyományok. Az elmúlt tíz évben végzett folklorisztikai gyűjtőtevékenységem metszetét nyújtom ebben a könyvben. Szülőfalum félholt-féleleven szellemi hagyatékát kívántam megőrizni ily módon, másrészt bizonyos mértékig pótcselekvés is volt, hiszen a közhasznú társadalmi tett bizonyos illúzióját nyújtotta számomra.”⁷¹

Tudását és lelkesedését más fiataloknak is igyekezett átadni a temerini Irodalmi Kör néprajzkutató csoportjában, akik elkezdtek gyűjteni, kutatni a temerini hagyományokat. E kör tagjai a kezdetektől segítettek, támogatták a vajdasági táncházmozgalmat. Az Irodalmi, majd későbbi nevén Művelődési Kör 1974 elején alakult meg Temerinben, irodalomkedvelő fiatalok, egyetemisták, fiatal dolgozók lelkes csoportjából.

A hatvanas-hetvenes években Magyarországon és a határon túl is folytak szervezett táncgyűjtések, kutatások. Az említett időszakban több kutató is ír arról,⁷² hogy a titói Jugoszláviába nem engedtek be magyarországi néprajzi gyűjtőket, így a táncfolklorisztikai kutatás, a táncok felgyűjtése elmaradt. Ez részben igaz, viszont számításba kell vennünk Martin György és Vásárhelyi László 1969-ben folytatott egyhetes vajdasági gyűjtőútját, mely keretében hat településen jártak és szinte mindegyik helyszínen készítettek felvételt.⁷³

Rajtuk kívül igen kevés olyan (vajdasági) szakember volt, akinek lett volna megfelelő szaktudása, hogy táncgyűjtéssel, tánckutatással foglalkozzon. Ez jól látható a *Bibliográfiai*

⁶⁸ Szajbély (szerk.):1995.161.

⁶⁹ Mák:2020.17-18.

⁷⁰ Csorba: 1988.

⁷¹ Szajbély (szerk.):1995.167.

⁷² Vázsonyi: 2014.101., Kisimre: 2011.321.

⁷³ Ez a gyűjtés meghívás miatt valósulhatott meg, ugyanis ennek a kutatásnak az volt a célja, hogy az akkor, azaz 1969-ben hamarosan meginduló jugoszláviai magyar televíziós adásokhoz néptánc vonatkozású forráslehetőségeket keressenek. Gomboson, Doroszlón, Hertelendyfalván, Bácskertesén, Horgoson és Ürményházán jártak, ahol Gyöngyösbokrétán előadott koreográfiák maradványait találták. (Klima: 2023. 91-92.) Erről nem kívánok többet írni, csak a források tiszta átlátása és megértése érdekében emeltem be.

*füzetek 1-13. sorozatban is*⁷⁴, hiszen 1969-től kezdve 1979-ig összesen két, táncsal kapcsolatos írásról számol be. Az egyik Berkes Eszter szlavóniai táncmagományokkal kapcsolatos írása,⁷⁵ a másik Székely Mária írásai a szlavóniai csirajról és a tükömről.⁷⁶

A lokális tánczázi zenekarok kialakulása

*„... hogyan lehet táncházmozgalomról beszélni ott, ahol egyetlen állandó jellegű táncház sem működik? ... a népzene s ezen belül a tánczázi zene iránti érdeklődés és vonzalom megvan a délvidéki fiatalokban, akár énekes, hangszeres, vagy táncos formában művelje azt.”*⁷⁷

A táncházak létrejöttéhez szükségesek voltak a zenekarok, amelyek a zenei szolgáltatást biztosítani tudták. A táncházak kialakulása ezért nagymértékben összefügg a zenekarok meglétével, a zenészek hangszer- és zeneismeretével. A folyamatban számos, a vajdasági táncházak és tánczázi zenekarok létrejöttét késleltető vagy segítő körülménnyel találkozunk.

A késleltető tényezők közül a vajdasági paraszti zene az egyik, ugyanis ezen a területen a mai napig többnyire a tamburazene a legelterjedtebb.⁷⁸

*„Bálakban, lakodalmakban tamburazenekar – a bácskai dunamentén fűvőszzenekar – kisebb mulatságokon citerazene szolgáltatva a talpalávalót illetve a mulatozáshoz a zenei kíséretet. Tiszta vonós zenekar csak elvétve néhány városi kávéházakban működött, de gyakran ott is a harmóniai kíséretet a tamburazene szolgáltatta.”*⁷⁹

Az idézet alátámasztja azt, amit adatközlőim is elmondtak, hogy a Vajdaságban főként a tambura és a citera hangzásvilága volt a megszokott, ami teljesen eltért az erdélyi vonós zene hangzásától, ezért sokáig nem is szorgalmazták a vajdasági magományoktól eltérő zene- és táncmagútra meghonosítását.⁸⁰

Másrészt, kezdetekben jelentős gondot okozott a táncházas zenélés tudásának hiánya, annak az anyagnak a beszerzése és megtanulása.⁸¹ Így nem véletlen, hogy az első lépéseket a vajdasági származású, de Magyarországon tanuló egyetemi hallgatók tették meg, akik a

⁷⁴ Pastyik: 1970a., 1970b., 1971., 1975a., 1975b., 1976a., 1976b., 1978., 1979., 1980., 1983a., 1983b.

⁷⁵ Pastyik: 1976a.23.

⁷⁶ Pastyik: 1983a.25., 1. kép

⁷⁷ Magományok Háza Folklór Archívum, Táncház Archívum (Későbbiekben: HH THA): AL 000013 01.

⁷⁸ Resócki: 2021. 64-69., Varga G.:2024. 26-32.

⁷⁹ HH THA AL 000013 02.

⁸⁰ HH THA AL 000013 02.; Elmonda: Szűcs Sándor (1959), Móricz Károly (1952), Lukács Imre (1974). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.08.13-án, 2024.09.04-én és 2024.11.07-én.

⁸¹ HH THA AL 000013 02; Elmonda: Szűcs Sándor (1959), Miklós Nándor (1952), Fábri Géza (1953), Móricz Károly (1952), Lukács Imre (1974) Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.02.17-én, 2024.04.11-én, 2024.08.13-án, 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2025.01.10-én.

magyarországi tanfolyamokon, valamint az ott szervezett nyári zenész és táncos táborokban képeztették magukat tovább.⁸²

Harmadszor pedig előfordulhatott az is, hogy a táncházat „külföldről hozott szórakozási forma”-ként bélyegezte meg néhány művelődésszervező, ezzel hátráltatva a táncházak megszervezését.⁸³

Melyek voltak azok a körülmények, amelyek elősegítették a táncházi zenekarok megalakulását, a táncházak megszervezését? Ebben nagy szerepe volt az Újvidéki Rádió népzenei szerkesztőségének, ugyanis széles keretet biztosított a leendő táncházi zenészek fejlődésének, úgy, hogy a rádióműsorokban hallott dallamok felkeltették e zenészek érdeklődését és elkezdtek hallás után megtanulni azokat, valamint:

”Az Újvidéki Rádió szervezte évről évre a Duna menti országok népzenei fesztiválját,⁸⁴ ezen a rendezvényen ismerkedtek meg a fiatal népzene kedvelők a Sebő, a Délibáb, a Mákvirág, a Kalamajka és Karikás együttesekkel.”⁸⁵

A fiatal, tanulni vágyó, az akkor számukra ismeretlen tájegységek felé forduló népzeneészek a koncerteken, és ezekről a felvételekről ismerkedtek meg egy új népzenei hangzással, hangszerelési „felfogással”.⁸⁶ Ezen kívül a Bálint Sándorral készített rádiós műsorsorozat volt még nagy hatással a vajdasági zenészek látóhatárának kiterjesztésére, akár hangszerhasználat, akár a tájegységek ismeretének tekintetében.⁸⁷

Nevenincs együttes⁸⁸

„...ők voltak az első úgymond táncházi zenekar, aki táncházba’ soha nem muzsikáltak...”⁸⁹

A Nevenincs együttes 1976-ban jött létre az újvidéki Sonja Marinković Ifjúsági Kultúrközpontban. A magyar táncházmozgalmi népzene első vajdasági képviselőjeként tartják

⁸² HH THA AL 000013 02; Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Miklós Nándor (1952), Fábri Géza (1953), Móricz Károly (1952), Lukács Imre (1974), Szabó Gabriella (1969), Nagy István (1958), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.02.17-én, 2024.08.13-án, 2024.09.04-én, 2024.11.07-én, 2024.11.09-én, 2024.11.14-én és 2025.01.10-én.

⁸³ HH THA AL 000013 02. A kézzel írott dokumentum szerzője ismeretlen.

⁸⁴ A sajtóanyagból kinyert adatok szerint ez a rádióműsor 1971-től 1984-ig volt hallható.

⁸⁵ HH THA AL 000013 02

⁸⁶ HH THA AL 000013 02; Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Móricz Károly (1952). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.09.04-én és 2024.11.07-én.

⁸⁷ HH THA AL 000013 02; Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Lukács Imre (1974), Móricz Károly (1952), Miklós Nándor (1952). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.02.17-én, 2024.08.13-án, 2024.09.04-én és 2024.11.07-én.

⁸⁸ A Nevenincs zenekarról igen kevés írott adatot találtam, ezért Kónya Sándorral való beszélgetés, illetve Szűcs Sándorral, Barlog Károllyal készített interjúim alapján, a YUHAR – Jugoszláviai Magyar Archívumban, valamint a Hagyományok Háza Táncház Archívumában talált forrásokra támaszkodva mutatom be a zenekart. A forrásmegjelöléseket az átfedések miatt a szövegben nem fogom ismételni.

⁸⁹ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

számon, bár táncházakat soha nem tartottak. Joggal merül fel a kérdés, hogy akkor hogyan sorolhatóak a vajdasági táncházmozgalomba? Amennyiben a táncházmozgalom kifejezést egy tágabb, gyűjtőfogalomként definiáljuk, amelybe a népzenei mozgalom is beletartozik, akkor a Nevenincs zenekar a vajdasági táncházmozgalom részének tekinthető.⁹⁰ Tevékenységük során kizárólag a vajdasági magyar, illetve a jugoszláviai népek népdalait dolgozták fel. Kiss Lajos, Burány Béla és Kónya Sándor gyűjtéseit használták, valamint jugoszláviai magyar költők megzenésített verseit tűzték a műsorukra. Nem játszottak tánczenei folyamatokat, táncrendeket, amelyek a táncházakban megszokottak voltak, ennek ellenére az emlékezet az első olyan vajdasági zenekarként tartja számon, amely, eltérve a korábban domináló citerazenekari hagyományoktól, másfajta jellegű, de mégis helyi népzenevel foglalkozott. A Nevenincs új formában nyúlt a népzenehez, így a vajdasági népzenei mozgalom úttörője lett.

A zenekar tagjai Cseh Ferenc (hegedű, ének), Kónya Sándor (brácsa, ének, hangszerelés), Cseh Klára (ének, ütőhangszerek), Szabó Iván (nagybőgő, hangszerelés), Borsi Ferenc (asztali citera, tambura, mandolin, levélsíp, ütőhangszerek) voltak. A zenekar öt éven át, azaz 1980-ig volt aktív, majd az életpályák és a munkalehetőségek miatt a tagok szétszóródtak.

Batyu együttes⁹¹

A Nevenincs együttesrel egy évben alakult meg a Batyu együttes, akik kezdetben csak citerazenekarként működtek és csak az 1980-as évek elején, a fokozatos hangszerbővítéssel vált vonós, illetve tamburazenekarrá.⁹²

1976-ban Óbecsén összegyűltek a citerázni vágyó fiatalok, akiket a hangszer megszólaltatására a zenekar alapítója, Szűcs Sándor tanított meg.⁹³ A névadás sem volt véletlen: Szűcs Sándor nagyapja mindig arról mesélt neki, hogy régen a batyubálakban citerazenekar játszott, és a résztvevők batyuban vitték magukkal otthonról az elemózsiát – egy kis süteményt, harapnivalót. Amíg tartott a mulatság, ezekből falatoztak. Ezeknek a batyubálaknak az emlékére adta Szűcs a nevét a zenekarnak.⁹⁴ A megalakulásuktól kezdve egy

⁹⁰ Ez, ahogyan a fogalmi keretek fejezetben megfogalmaztam, egyelőre egy tisztázatlan kérdés a vajdasági táncházmozgalom definíciója kapcsán, de beszélgetőtársaim között hárman is úgy fogalmaztak, hogy a táncházmozgalom egy olyan tág gyűjtőfogalom, amelybe a népzenei mozgalom is beletartozik.

⁹¹ A Batyu együttesből eddig négy taggal sikerült interjút készítenem, ezekre támaszkodva mutatom be az együttest.

⁹² Vázsonyi: 2018.142.

⁹³ A zenekar születését megelőzően már az előző két évben, 1974-ben és 1975-ben összejártak, hogy megtanuljanak együtt zenélni, megtanuljanak citerázni. Akkor volt 10-15 dal, amelyeket a zenekari tagok idősebb rokonsága népdalként azonosított, így ezekből próbáltak népdalcsokokat összeállítani. Akkoriban a próbák Szűcs Sándoréknál zajlottak. Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

⁹⁴ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

ideig vajdasági anyagot játszottak, és a saját vidékük zenéjét, valamint a citera hangját igyekeztek népszerűsíteni. A hangszerbeszerzés igen nehéz volt akkoriban, ezért számos citerát Ferenc Pál édesapja készített, de volt olyan hangszer, amit Szegedről tudtak beszerezni. Nagy segítségükre voltak az Újvidéki Rádió népzenei osztályának a szerkesztői – Horváth László, Gábor Károly, Linka László, Király Ernő – akik a rádió archívumából szolgáltatnak a zenekarnak anyagot, valamint felhívták a figyelmüket népzenei kiadványokra is.⁹⁵ Rajtuk kívül az egyik zenekari tag, Vrábel János segítette őket, aki már akkoriban nagy „citerás bázist”⁹⁶ épített ki, és rajta keresztül a csókai citerazenekar is hozzájárult ahhoz, hogy a Vajdaságban népszerű legyen a citerazene.

A későbbiekben felvették a kapcsolatot Bodor Anikóval, Burány Bélával, Tripolszky Gézával, akik népzenei anyagokat, zentai gyűjtések felvételeit adták a zenekarnak.⁹⁷

A zenekar 1978-ban kezdte kibővíteni hangszeres tudását, magyarországi táborok által. Szűcs Sándor először saját készítésű tekerőjén tanult meg játszani a hajdúszoboszlói táborban.⁹⁸

„Mi a Battyával tulajdonképpen harmadmagammal 79-ben voltunk Hajdúszoboszló népzenei alkotótáborban és ezt a tábort annak idején a Debreceni Délibáb Együttes szervezte és tartotta, vezette és folytatta ott az oktatást és ez kizárólagosan hangszeroktatásról szólt, tehát külön a hegedűsök, külön a brácsások a bőgősök, a tekerősök. Én akkor még tekerősként vettem részt ebbe’ a táborba’.”⁹⁹

1978 elején, január-februárban készítették el a hangszert, amivel Szűcs Sándor már abban az évben elment Hajdúszoboszlóra népzenei táborba. A következő évben, 1979-ben a Püspökladányon, valamint a Jászberényben megrendezett népzenei táborokban is részt vettek többen is a zenekar tagjai közül: Szűcs Sándor, Szerda András, Bálint György, Ferenc Pál.¹⁰⁰ A jászberényi táborban Halmos Béla tanított hegedűt, a többi vonós hangszert a Téka együttes

⁹⁵ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2025.01.10-én.

⁹⁶ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

⁹⁷ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

⁹⁸ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2025.01.10-én.

⁹⁹ A tekerőt két kép alapján (Sárosi Bálint Magyar népi hangszerek című könyvében található ceruzarajzon és a Sebő együttes 1975-ös lemezborítójában található hangszerek összefoglalójában is szerepel egy nyitott billentyűházu tekerőlant – ezekből látták, hogy a hangszer belseje milyen módon van felépítve) készítette el Bálint György – aki asztalos végzettséggel rendelkezik –, valamint Szűcs Sándor, aki azóta már készített egyedül is tekerőt, valamint különböző hangszereket. Elmondta: Szűcs Sándor. (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

¹⁰⁰ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

tagjai oktatták.¹⁰¹ Szűcs Sándor először Rómer Ottótól leste el brácsatudását, aztán hallás alapján próbálta megtanulni a különböző akkordokat.¹⁰² 1980-tól 1985-ig minden nyáron visszamentek a jászberényi népzenei táborba, ekkor már Szabó Árpád is csatlakozott hozzájuk.¹⁰³ Ezekben a táborokban sok archív anyagot sikerült másolni, mivel a Téka zenekar számos tájegységet tartalmazó archív felvételt hozott a táborokba. Kezdetben Szűcs Sándor másolta kazettákra ezeket az anyagokat, majd, amikor Szabó Árpád is csatlakozott a zenekarhoz és elkezdett ezekbe a táborokba járni, ő is bekapcsolódott a másolásba.¹⁰⁴ Az így készült kazetták a mai napig a birtokukban vannak.¹⁰⁵

„Szék, Magyarpalatka, Kalotaszeg, Szatmár. Tehát, főleg az erdélyi dialektusok voltak azok, ami nekünk idegen is, de újszerű is volt [...] divat volt az erdélyi muzsika (a táncházmozgalomban), azt játszani is nagy divat volt, és mi nekünk azért is volt nehéz a kezdetekben, mert ugye a semmiből nekünk úgymond ahhoz, hogy érvényesülni tudjunk, valami érdekeset kellett hozni a magyar kultúrába. Nekünk meg kellett tanulni, amit a mozgalom megkívánt, persze nekünk is tetszett, nem mondom, hogy nem. Az erdélyit is, a kismagyarországit is, meg mondom, hogy a sajátunkat is. Nem volt egyszerű dolgunk, és azért az embernek egy élet egy hangszerre is kevés, nemhogy belevágni a tekerő, a citera, később a koboz, a brácsa, az ütőgardon, a tamburák válfajai, hiszen az meg kötelező dolog.”¹⁰⁶

Tehát, a népzenei táborok hatására 1979-től a vonós hangszerek beépültek a zenekarba, és kis lépésként az 1980-as évek elejére tudtak folyamatokat¹⁰⁷ játszani. 1983-ban a II. magyarországi Táncház Találkozón¹⁰⁸ ők képviselték Jugoszláviát.¹⁰⁹

A Batyu együttes felállása (néhány személyt leszámítva) viszonylag stabil: Szűcs Sándor (brácsa) – az együttesben meghatározó munkát fejtett ki, Ferenc Pál (bőgő), Szabó Árpád (hegedű), Szabó Gabriella (ének), Kisimre Szerda Anna (ének), Szerda András, Bálint György és Vrábel János.

¹⁰¹ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2025.01.10-én.

¹⁰² Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.11.07-én.

¹⁰³ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2025.01.10-én.

¹⁰⁴ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Ferenc Pál (1959), Szabó Gabriella (1969). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.09.04-én, 2024.11.07-én, 2024.11.14-én és 2025.01.10-én.

¹⁰⁵ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.11.07-én.

¹⁰⁶ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Dóníz 2024.11.07-én.

¹⁰⁷ A folyamat több dal összefűzését jelenti, azoknak megállás nélküli, folyamatos hangzását.

¹⁰⁸ Az újságcikkekben így hivatkoznak a Táncháztalálkozóra. Dudás: 1983. 14-15.

¹⁰⁹ Dudás: 1983. 14-15.

Hívogató együttes¹¹⁰

A vajdasági táncházmozgalom története szorosan összefonódik azzal a személyes útkereséssel, amely a helyi zenészek és táncosok között elindult a hetvenes évek végén. A Hívogató zenekar megalakulása az 1970-es évek közepére, a magyarországi egyetemi klubokhoz vezethető vissza, ahol a táncházak környezete már adott volt, de a Vajdaságban akkor még nem volt ennek gyökere. Az első lépések megalkotói között volt Miklós Nándor, Fábri Géza és Fábri Béla.

Miklós Nándor és Fábri Géza a szegedi egyetemista éveik alatt kerültek először kapcsolatba a táncházmozgalommal. 1975-ben a JATE¹¹¹ klubjában szervezett táncházakban vettek részt, ahol a korabeli magyarországi táncvárosi élet jelentős alakjaival is megismerkedtek. Itt találkoztak Sípos Jánossal, aki akkor még a Sípos banda primása volt, később pedig a Kalamajka primása lett, és nagy hatással volt rájuk. Sípos nemcsak hanganyagokkal segítette a tanulásukat, hanem útmutatást is adott nekik a mezősegi táncrenddel kapcsolatban. Elhatározták, hogy Miklós Nándor, aki korábban zeneiskolában tanult hegedülni, elvállalja a primás szerepét, Fábri Géza pedig nekilátott a mezősegi háromhúros brácsa játékának elsajátításához. A brácsa játéktechnikáját nehezítette az, hogy nem állt rendelkezésre oktatóanyag a Vajdaságban, de Miklós Nándor készített egy kivonatot a Sebő együttes által kiadott tájékoztatóból,¹¹² amelyben a mezősegi brácsa elkészítéséről és fontosabb akkordok megszólaltatásáról esett szó. Ez lett a Vajdaság első írott segédanyaga, amelynek segítségével Fábri Géza és többen mások is el tudták kezdeni a tanulást.

A hetvenes évek második felében Moholon Bartuc Szilveszter¹¹³ vezetésével táncsoport működött, amelynek népzenei kíséretre volt szüksége. Miklós Nándor zenészeket kezdett keresni, akik csatlakoznának egy zenekarba. A tamburás hagyományokra alapozva

¹¹⁰ A Hívogató zenekarról, valamint annak két elődjéről, a Búzavirág együttesről és a Bartók Béla Amatőr Zeneegyesület népi zenekaráról írt adatokat több forrásra támaszkodva mutatom be: Miklós Nándorral, Fábri Gézával, Mórícz Károllyal, Szűcs Sándorral készített interjúim alapján, valamint a Hagyományok Háza Táncház Archívumából és a Vajdasági Magyar Folklórközpontból kapott kézzel írott dokumentumokból összegzem. A forrásmegjelöléseket az egybefonódások miatt a szövegben nem fogom ismételni.

¹¹¹ József Attila Tudományegyetem

¹¹² Halmos: 1975. 25-41.; A hetvenes évek második felében a Sebő együttes klubja évente több alkalommal adta ki a *Síppal-dobbal* című kiadványt ezer példányban. A lapban zenészekkel és népművészekkel készített interjúk, valamint hagyományokról, szokásokról, táncházakról, népzenei gyűjtésekről és táncrendekről szóló írások jelentek meg, továbbá a Kassák Klub eseményeiről is tudósítottak. A kiadvány célként határozta meg a városi népzene népszerűsítését, a költők verseinek népzenei interpretációját, valamint az aktív közösségi életforma támogatását. (Jávorszky:2013.90.)

¹¹³ Bartuc Szilveszter Moholon született, koreográfus, néptáncgyűjtő volt, aki jelentős szerepet játszott a helyi hagyományörzésben és néptáncoktatásban. A helyiek Szilvi bácsiként hivatkoznak rá. Szoros kapcsolatot ápolt Martin Györggyel, aki számos néprajzi kiadvánnyal, monográfiával, jó tanáccsal látta el. Bartuc gyűjtőmunkája Vajdaság-szerte kiterjedt, gyakran dolgozott együtt más szakemberekkel, mint Nagy Albert, Felföldi László és Csáby László. (Bővebben lásd: Resócki: 2021.)

Moholon Raffai Alajos vezetésével tamburás oktatás indult 1977-ben. E tamburások közül többen is érdeklődni kezdtek a táncmuzika zene iránt, így 1978-ban megalapították a *Búzavirág népzenei együttest*, akinek tagjai Aranyos Lajos (basszprím tambura), Tóth Ugyonka Jenő (prímtambura), Fehér Róbert (bögös, aki helyett később Varga Mihály bőgőzött), Fábri Géza (brácsa) és Miklós Nándor (hegedű) volt. A Búzavirág együttes volt az első, táncmuzika zenét játszó zenekar a Vajdaságban. Repertoárjukban dél-alföldi, dunántúli, szatmári, széki, mezőségi, Kis-Küküllő-menti tánczenék kaptak helyet. Az együttes első nyilvános fellépésére 1978-ban került sor Moholon, amely jelentős elismerést váltott ki a helyi közönség körében. Az ezt követő években rendszeresen kísérték a vajdasági táncsoportok előadásait, miközben saját maguk is egyre mélyebben beleásták magukat a magyar népzenei hagyományokba. 1979-től 1981-ig a táncsoport és a zenekar fellépéseit gyakran alkalmi táncmuzika követte. Az említett időszakban ilyen alkalmi táncmuzikák voltak Adán, Moholon, Csókán, Tornyoson, Zentán és Temerinben is. Ezek, a fellépést követő alkalmi táncmuzikák voltak az első táncmuzikák a Vajdaságban. Nem volt egy olyan személy, aki mindig megszervezte volna ezeket az estétet, így rendszeres táncmuzika ekkor még nem indult be.

Miklós Nándor elmesélte, hogy egy temerini fellépésük alkalmával ismerkedett meg Hajdú Ferencel és Móríc Károllyal, akik szerettek volna a zenekar tagjai lenni és együtt zenélni. Erre hamarosan sor került, ugyanis több akkori tag otthagya a zenekart: Aranyos Lajos és Varga Mihály a lakodalmi zenével kezdtek el foglalkozni, Tóth Ugyonka Jenő pedig abbahagyta a zenélést. Ezzel szűnt meg a Búzavirág együttes, de az új tagokkal megalakult a Hívogató elődje, amely két évig az adatai *Bartók Béla Amatőr Zeneegyesület népzenekeze* nevet viselte. A zenekar tagjai Miklós Nándor (prímás), Fábri Géza (brácsás, tamburakontrás, énekes, kobzos), Hajdú Ferenc (bögös, tekerőlantos, citerás), Móríc Károly (furulyás, dudás) voltak. A zenekarban két női énekes is megfordult, Horváth Valéria Péterrévéről és Hegedűs Ágnes Temerinből. Az Újvidéki Rádióban több felvételt is készítettek, amelyeket később a Hívogató együttes felvételeihez soroltak. Önálló műsorokat is adtak, főleg Adán, Moholon és Temerinben is. A zenekarnak igen nagy repertoárja volt, a már korábban említett tájegységek mellett mezőséggel, felcsíkgel, gyimesgel, moldvaival, bukovinaival, marosszékgel bővült ki, sőt még vajdasági szerb zenét is játszottak. 1982 őszén a zenekarhoz csatlakozott Szűcs Sándor a Batyu együttesből, valamint Fábri Béla Zentáról, aki már korábban is fellépett a zenekarral. A két új tag csatlakozásakor vették fel a *Hívogató* nevet.

„Igazából az úgy nézett, hogy vége volt a föllépésnek, és mondták a közösségnek, hogy ne menjenek haza, hanem akkor most itt egy kicsit ilyen táncoktatás lesz. Nem mertük

ezt a táncház szót rögtön így mondogatni, mert ez még az az időszak, amikor Jugoszlávia volt.”¹¹⁴

A zenekar tagjai már az 1980-as évek elején megismerkedtek Lackó Illéssel, aki a szabadkai néptáncsoport vezetője volt. A Hívogató gyakran kísért a néptáncsoportot a fellépésekkor, amik után megesett, hogy táncházat is tartottak.

„Szegedre mentünk el egy pár alkalommal Miklós Nandival, Fábri Gézával mert hogy Szegeden Halmos Béla és a Téka tartottak ilyen hétvégi kurzusokat, és akkor ők Pestről lejártak Szegedre, tartottak egy hétvégén kurzust, egy hónap múlva megint és akkor mi ott egyszer-kétszer ezen részt vettünk, meghallgattak ott minket, javígtatták a muzsikánkat úgymond, vagy hát megmutattuk, hogy hova jutottunk, mit tanultunk magunktól, meg úgy egyáltalán.”¹¹⁵

A Hívogató zenekar tagjai számos, Magyarországon megrendezett kurzuson vettek részt. Többek között ilyen volt az idézetben olvasható kurzus, ami 1981-1982-re, vagy az 1980-as évek elejére datálható. Ezen kívül Fábri Géza részt vett 1977-ben és 1978-ban táncházvezetői tanfolyamon, amelyet Székesfehérváron szerveztek. A tanfolyamon külön oktatás volt a táncban táncot oktatóknak és a táncázás zenészeknek. Ezen a képzésen többek között Virágvölgyi Mártától, Halmos Bélától, Csoóri Sándortól tanult, de néprajzi és folklorisztikai előadásokat is hallgatott, amelyeket Pesovár Ernő, Olsvai Imre tartottak. Az adott alkalmakon, minden egyes este a zenészek és a táncosok együtt kellett, hogy levezenyeljenek egy egész rendet, estét – ezeket Tímár Sándor koordinálta le. A szervezők hoztak adatközlőket is, Fábri Géza így találkozott Kovács Tivadarral (méhkeréki primás), valamint a bogoyislói vegyes felállású zenekarral. Géza végül nem tudott levizsgázni, mert besorozták katonának, de meglátása szerint nagyon jó alapokat szerzett ezeken az alkalmakon.

A Hívogató az említett nagy repertoárral „robbant be 1983-ban a vajdasági táncváros zene világába.”¹¹⁶ A zenekar az első, táncházzal egybekötött koncertjét Zentán, még abban az évben, 1983 elején tartotta. Állandó táncházat jó ideig nem sikerült kialakítaniuk, de köztes megoldásként kialakult a *koncert-táncház* forma¹¹⁷.

„Tehát volt olyan például, hogy Szegedről hívtuk a Nagy Albert koreográfust, hogy ő is tanítson táncokat, meg a Szilvi bácsi tanított még. De kimagaslott Lackó Illés, mert vele

¹¹⁴ Elmondta: Fábri Géza (1953). Gyűjtötte: Klíma Dóníz 2024.04.11-én.

¹¹⁵ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klíma Dóníz 2024.11.07-én.

¹¹⁶ HH THA AL 000031 01-07., VMF: Táncházmozgalom Moholon és környékén (beszámoló), írta: Mikós Nándor 1997-ben.; Elmondta: Miklós Nándor (1952). Gyűjtötte: Klíma Dóníz 2024.02.17-én.

¹¹⁷ Elmondható, hogy mivel állandó táncházakat nem könnyű fenntartani, ma is ez az általános forma jellemző Vajdaságban.

dolgoztunk. Fellépésekre is hívtuk. Olyan is volt, hogy tévéfölvétel készült, az Újvidéki tévében. És akkor ott is volt ilyen táncitanítás. Ez ilyen táncitanítás volt, nem volt a táncház elnevezés, azt '86-tól mertük megcsinálni először.”¹¹⁸

A Hívogató gyakran szerepelt az Újvidéki Rádióban és Televízióban, ahol sok felvétel készült róluk. 1984 őszére komoly vita alakult ki Miklós Nándor és az együttes tagjai között, amely eredményeképp 1985-re Miklós Nándor kivált a Hívogatóból és új zenekart alakított Kóta néven. A Hívogató együttes 1988-ban kiadott egy hanglemezt. A megkérdezettek emlékezetében úgy él, hogy a Hívogató együttes az 1980-as évektől a 90-es évekig az első számú táncmuzikari zenekar volt. Az 1986-ban Temerinben meginduló, két heti rendszerességgel megszervezett táncmuzikari házakban a Hívogató zenélt, majd csatlakozott hozzájuk és később átvette szerepüket a Batyu együttes. Miután Szűcs Sándor visszament a Batyu együttesbe, a Hívogató együttes nemsokára megszűnt.

A vajdasági táncmuzikari mozgalom kezdeteinek hálózatelemzése

A hálózatokat a Barabási-féle hálózatelemzési szempontok¹¹⁹ (stabilitás, centralitás, presztízs, intenzitás, fokcentralitás, csomópontok) alapján vizsgálom. A rendelkezésre álló adatok alapján több terület hálózatos ábráját készítettem el. Ezek a gráfok később kiegészíthetők, illetve egymással is összefűzhetők, így a vajdasági táncmuzikari mozgalom belső, illetve a magyarországi táncmuzikari mozgalommal kapcsolatos viszonyai is láthatóvá és elemezhetővé válnak.

A következő elemzések alapját a jelenlegi forrásaimból származó adatok képezik, különös tekintettel azokra a központi szereplőkre, akik nélkül a Temerinben kéthetente megrendezett táncmuzikari házak megszervezése nem valósulhatott volna meg. Ezek az alkalmak gyermektáncmuzikari házzal kezdődtek, majd a meghívott vendégelőadó tartott egy előadást, amit a felnőtt táncmuzikari ház követett. A temerini táncmuzikari házakon kívül voltak még más településeken is kezdeményezések, ezeket a kutatásom későbbi szakaszában tudom részletesen bemutatni.

A táncmuzikari zenekarok hálózatának elemzése

A 2-es ábrán látható kapcsolati háló alapján a Batyu együttes és a Hívogató együttes tagjai közötti viszony összetett képet mutat. A komplexitás abból ered, hogy a tagok között nem csak zenekaron belüli együttműködés, hanem a zenekaron kívüli baráti, családi kapcsolatok is fennálltak, ami összeköti Szűcs Sándoron keresztül a két zenekart. A Batyu együttes tagjai

¹¹⁸ Elmondta: Fábri Géza (1953). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.04.11-én.

¹¹⁹ Barabási: 2016.

között rendkívül szoros baráti kapcsolatok alakultak ki, amelyek a közös zenélés és a közös táborok során tovább erősödtek.

A hálózat stabilitása a központi csomópontok és a kapcsolatok típusai alapján ítéltethető meg.¹²⁰ Az ábrán jól látható, hogy Szűcs Sándor a központi csomópont, a kulcsszereplő. Az ő kiesése minden bizonnyal instabilitást okozott volna a rendszerben, ugyanis Szabó Gabriella mellett ő volt az a személy, aki összekapcsolta a Batyu együttest a Hívogató együttesel.

A vajdasági táncházmozgalom zenekarainak (főleg a Batyu és a Hívogató együttes) tagjai között szoros barátságok alakultak ki, ami elősegítette a zenekarok fejlődését, ugyanis az archív felvételek, a kiadványok a baráti kapcsolatok révén kerültek át egyik zenekarból a másikba. Ugyanakkor a két együttes között mindig megmaradt egyfajta óvatos távolságtartás, ami nem rivalizálásban nyilvánult meg. Ezt a távolságot az indokolhatta, hogy mindkét együttes igyekezett a maga útját járni. Ennek ellenére a táncházakban, amikor az egyik zenekar nem volt teljes létszámban jelen, gyakran zenéltek együtt, ami a mozgalom közösségi szellemiségét támaszthatja alá.¹²¹

A 2-es ábrán is jól látható, hogy a zenekarok tagjai személyes kapcsolatok révén is összefonódtak Szűcs Sándoron keresztül, aki mind a két zenekarnak tagja volt (de nem egy időben). Szűcs Sándor központi szerepe lehetővé tette, hogy a zenekarok közötti együttműködés és információcsere zökkenőmentesen működjön. Szűcs nemcsak zenei, hanem közösségi szempontból is hidat jelentett a két együttes között.

A zenekarok közötti információáramlás és az archív hanganyagok átadása szinte visszakövethetetlen, hiszen a zenekarok tagjai között fennálló szoros baráti (és ebből következően informális és kevésbé dokumentált) viszony és a népzenei felvételek iránti közös érdeklődés miatt a kazetták gyorsan terjedtek egyik kézzől a másikra.¹²² Informátoraim egybehangzóan állították, hogy amikor valaki a Batyu vagy a Hívogató együttes tagjai közül új felvételekre tett szert, azt megosztotta zenekari társaival és barátaival, akik aztán szintén továbbadták másolásra a kazettákat. Ez a gyakorlat főleg a magyarországi nyári táborokra és kurzusokra terjedt ki, ahol számos kazettamásolás történt. Ezeken az eseményeken olyan hangfelvételeket sikerült Vajdaságba vinni, amelyek jelentősen hozzájárultak mind a Batyu, mind a Hívogató együttes repertoárjának bővítéséhez és fejlődéséhez.

¹²⁰ Galambosné: 2015.23., Barabási: 2003., Barabási.: 2016.

¹²¹ A Nevenincs együttesről jelenleg kevés információ áll rendelkezésemre ahhoz, hogy pontosabb képet alkothassak a szerepükről vagy a kapcsolatrendszerükről. Ezért az ábrán látható hálózat egyelőre nem teljes, és a kutatásom további szakaszában különös figyelmet fogok fordítani arra, hogy ezt a hiányt pótoljam.

¹²² 3. ábra

A Batyu együttes archív felvételeinek zömét Szabó Árpádnak és Szűcs Sándornak köszönhetik, akik a nyári táborokban és kurzusokon való részvételük során gyűjtötték be ezeket az anyagokat. Kiss László különböző népzenei kiadványokkal tudta segíteni a zenekar repertoárjának fejlődését. Szabó Gabriella Pécssett végezte el a C-kategóriás néptáncoktatói tanfolyamot, majd Budapesten elkezdte a B-kategóriás tanfolyamot. Ezeken a településeken antikváriumokból sok olyan kiadványt tudott beszerezni (többek között népi énekekkel, népi gyermekjátékokkal és néptáncokkal kapcsolatos kiadványokat), amelyek a Vajdaságban nem voltak elérhetőek.

Annak ellenére, hogy, bár két külön zenekarról van szó, az egymás segítése – legyen az hangfelvétel vagy információ továbbadása – semmilyen feszültséget nem okozott. Az ilyen együttműködés nemcsak a zenei repertoár bővítését tette lehetővé, hanem a vajdasági táncházmozgalom zenei részének megerősítését is.

A zenei hangfelvételek beszerzése az 1980-as években különösen nehéz volt. Akkoriban nem állt rendelkezésre a mai digitális technológia, amely lehetővé teszi a hangfelvételek település szerinti csoportosítását és elérését. Az adatközlők elmondása alapján a hangfelvételekhez főként magyarországi táborokban és kurzusokon jutottak hozzá, ahol sokszor nem is volt egyértelmű, hogy az adott gyűjtés melyik településről származik, csupán az, hogy melyik tájegységhez tartozik. Ezeket akkor a jó hangzás alapján azonnal másoltatták, és később továbbadták. A Vajdaságban főleg Bodor Anikó volt az, aki hanganyagokkal látta el a zenekarokat.

Miklós Nándor, amikor először találkozott a táncház jelenségével Szegeden, a Sipos Bandától kapott archív felvételeket.¹²³ Miklós Nándor emellett nagyon jó kapcsolatot ápolt Nagy Alberttel, akivel 1980-ban a Kolozs megyei Székre jutott el gyűjteni. Főként táncgyűjtés történt, de néhány zenei hangfelvétel is készült, amelyeket később a Búzavirág zenekarban használtak fel. A tanulmányi út során Kolozsváron Kallós Zoltán gyűjtött anyagaiból is másolt kazettákat, amelyek szintén hozzájárultak a repertoár bővítéséhez és a különböző tájegységek zenei hangzásának elsajátításához. Magyarországi tanulmányai alatt és után is Miklós Nándor szoros kapcsolatot tartott Martin Györggyel, Halmos Bélával, Tímár Sándorral és Sebő Ferencsel.¹²⁴

¹²³ A Sipos Banda ezeket a kazettákat Simoncsics Jánostól kaphatták, aki Erdélyben több településen is gyűjtött, 1972-ben és 1973-ban. (Elmondta Dr. Simoncsics János [1948]. Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.04.02-án.) Ezeknek az adatoknak a pontosabb feltárása kutatásom következő szakaszában történik meg.

¹²⁴ Ezeknek a kapcsolatoknak a minősége pontosításra szorul.

Szűcs Sándor is számos hangfelvételhez jutott a nyári táborok során, amelyeket ő is szívesen továbbadott másolásra. Ezek a személyes erőfeszítések és a hanganyagoknak a Vajdaságba való eljuttatása nélkülözhetetlenek voltak a zenekarok fejlődéséhez.

Barabási szerint a hálózatok stabilitása nagyrészt a csomópontok közötti erős és gyenge kapcsolatokban rejlik.¹²⁵ A hálózat stabilitása a kulcsfontosságú szereplőktől és a redundanciától függ.¹²⁶ Szűcs Sándor kiemelkedő szerepet játszik vajdasági táncházmozgalom kezdeteinek hálózatában, mivel ő kapcsolja össze a legtöbb szereplőt.¹²⁷ Ez nem véletlen, mivel az ő feladata volt a táncházakban előadást tartó vendégek meghívása.¹²⁸

Az ábrán jól látható, hogy Szűcs Sándor nemcsak mint szervező, hanem mint összekötő kapocs is működött. Tari István elmondásai alapján nemcsak baráti, hanem tanácsadói viszony is volt köztük.¹²⁹ Konkrét példaként említhető, hogy Tari István segített Szűcsnek abban, hogy mely előadókat, csoportokat érdemes meghívni a táncházak előadásaira. Ez a fajta támogatás stratégiai jelentőségű, hiszen a meghívottak sokszínűsége meghatározta a temerini táncházak színvonalát. A 80-as években a meghívott vendégek között voltak olyanok, akik a magyarországi táncházmozgalomba tartoznak (sárga sraffozással jelölt szereplők, együttes). Ez a kiemelés azt jelzi, hogy a magyarországi és a vajdasági táncházmozgalmak között szoros együttműködés jött létre. A hálózatban szereplő személyek és csoportok (Temerini első helyi közösség, Temerini Irodalmi Kör) biztosították a táncházak kulturális és szervezeti hátterét. Tari István és a Temerini Irodalmi Kör hozzájárult ahhoz, hogy a táncházakat szélesebb kulturális körben népszerűsítsék. Ezért különböző tematikával foglalkozó írókat, az Újvidéki Rádió szerkesztőit is meghívták az előadásokra, mint például Németh Istvánt, Harkai Imrét, Székely András Bertalant, Dudás Anikót, Horváth Lászlót. Valamint, voltak olyan alkalmak, amikor adatközlőket hívtak meg, mint például a moholi nótafát, Vlasityné Zélity Klárát, valamint a moholi tamburást, Raffai Alajost.

A mozgalom információáramlásában nemcsak a baráti, de a szakmai kapcsolatoknak és a szakembereknek is fontos szerepe volt: a néprajzi gyűjtők, mint Bodor Anikó, Burány Béla, Tripolszky Géza, Király Ernő nem csak előadásokat tartottak, hanem segítették a táncházi

¹²⁵ Barabási: 2003., Barabási.:2016.

¹²⁶ Galambosné: 2015., Barabási: 2003., Barabási:2016.

¹²⁷ 4. ábra

¹²⁸ Elmondta: Szabó Gabriella (1969), Szűcs Sándor (1959), Lukács Imre (1974). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.08.13-án, 2024.11.07-én és 2024.11.14-én. A gyermek és a felnőtt táncház között volt körülbelül egy órácska, amikor meghívott néprajzkutatókkal zenészekkel, adatközlőkkel folyt beszélgetés. A 2. ábrán jól látható, hogy ezeken a beszélgetéseken megfordult többek között olyan néprajzkutatók, mint Csorba Béla, Jung Károly, Bodor Anikó, Burány Béla. Adatközlők közül a moholi nótafa, Vlasityné Zélity Klára is meg volt hívva, valamint magyarországi zenekarok is felléptek, koncertet adtak, innen az ismeretség Berecz Andrásal.

¹²⁹ Elmondta: Szűcs Sándor (1959). Gyűjtötte: Klima Döníz 2024.11.07-én.

zenekarok fejlődését, archív anyagokkal, jó tanácsokkal látták el őket, valamint kiadványokat is javasoltak nekik tájegységek zenei anyagának elsajátításához.

Az ábrán jól látható az is, hogy Szűcs Sándor a Batyu együttes és a Hívogató együttes tagja is volt.¹³⁰ Ezek a táncvárosi zenekarok fontos zenei bázisai voltak a vajdasági táncmozgalomnak. A két zenekar jól kooperált egymással, különösen a táncvárosok lebonyolításában, ahol szükség esetén kiegészítették egymást.¹³¹ Ez a rugalmasság és együttműködés lehetővé tette, hogy a táncvárosok a zenei támogatással zökkenőmentesen megvalósuljanak.

Szabó Gabriella is kulcsfontosságú szerepet töltött be a temerini táncvárosok működésében, hiszen ő tartotta a temerini első helyi közösséggel a kapcsolatot.¹³² A szervezőknek¹³³ részletes éves tervet kellett készíteni az első helyi közösség számára, amely alapján a helyi közösség minimális anyagi támogatást biztosított a programok megvalósításához. Szabó Gabriella az elkészült tervet az első helyi közösségben előadta. Az éves terv alapján a megvalósult eredményekről és a szükséges módosításokról is be kellett számolnia Szabónak a helyi közösségben, például arról, hogy mely meghívott előadók tudtak részt venni az eseményeken, és melyek nem. Az ábrán is jól látható, hogy ő volt a kapcsolattartó személy a hivatal és a többi táncvárosszervező között. Szabó Gabriella Lackó Illéssel együtt vezette a felnőtt táncvárosokban a táncoktatást, valamint, ha lehetőség adódott, a közös énekoktatást is ő vezette le. Emellett a gyermektáncvárosok lebonyolítása is az ő felelősségi körébe tartozott. Munkájának köszönhetően a temerini táncvárosok működése stabilizálódott, és sikerült szélesebb közönséget megszólítani.

Informátoraim elmondása alapján a temerini táncvárosok nem az anyagiasságról szóltak, hanem arról, hogy az emberek jól érezzék magukat.¹³⁴ Az elmondások alapján ezekbe a táncvárosokba nemcsak helyi lakosok, hanem közeli és távolabbi települések, mint Óbecse, Újvidék, Mohol, Ada, Zenta, Topolya, Szabadka lakói is ellátogattak, ami a mozgalom regionális jelentőségét támasztja alá.

¹³⁰ Természetesen nem egy időben, előbb a Batyu együttest megalapította, majd 1982-ben csatlakozott a Hívogató együtteshez, egy idő elteltével pedig újra visszatért a Batyu együtteshez. Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Fábri Géza (1953), Miklós Nándor (1952), Szerda András (1966). Gyűjtötte: Klima Döniz 2024.02.17-én, 2024.04.11-én, 2024.09.04-én és 2024.11.07-én.

¹³¹ Elmondta: Szűcs Sándor (1959), Miklós Nándor (1952), Fábri Géza (1953), Szerda András (1966). Gyűjtötte: Klima Döniz 2024.02.17-én, 2024.04.11-én, 2024.09.04-én és 2024.11.07-én.

¹³² A temerini első helyi közösség magyarországi viszonylatban önkormányzatnak feleltethető meg.

¹³³ További interjúk szükségesek ahhoz, hogy pontosítani tudjam a többi szervező számát és személyét.

¹³⁴ Elmondta: Miklós Nándor (1952), Fábri Géza (1953), Szűcs Sándor (1959), Szerda András (1966), Szabó Gabriella (1969), Lukács Imre (1974). Gyűjtötte: Klima Döniz 2024.02.17., 2024.04.11-én, 2024.08.13-án, 2024.09.04-én, 2024.11.07-én és 2024.11.14-én.

A kapcsolati hálók jelenlegi formájukban már sok részletet feltárnak, de további interjúkra van szükség ahhoz, hogy a kép teljesebbé váljon. Számos olyan kapcsolat létezhet, amelyeket még nem dokumentáltam, illetve további információk derülhetnek ki a zenekarok közötti együttműködés dinamikájáról. Az eddigi kutatás alapján azonban már egyértelmű, hogy a zenekarok közötti kölcsönös támogatás és közös zenélés meghatározó jellemzője volt a vajdasági táncházmozgalomnak.

Konklúzió

A vajdasági táncházmozgalom kutatásának kezdő lépései rávilágítottak arra, hogy ez a téma rendkívül adatgazdag és szerteágazó, és ennek megfelelően összetett vizsgálatot igényel. Az elsősorban a vajdasági magyar közösség által használt „vajdasági táncházmozgalom” terminus a fogalmi keretek lefektetésén túl a kifejezés további, mélyebb értelmezése felé irányította a figyelmem. Bár csak az első lépéseket sikerült megtenni, a kutatásom további szakaszaiban a fogalmak részletesebb elemzését és teoretizálását tervezem, különös tekintettel a magyarországi és az erdélyi táncházmozgalommal való kapcsolatokra.

A kutatás megerősítette azt a gondolatot, hogy a vajdasági táncházmozgalom (a hálózatkutatás terminusát is használva) egy kisvilágként értelmezhető, ugyanis nemcsak kulturális, hanem társadalmi és közösségi jelenség is, amely szoros együttműködésen, és egy bonyolult hálózati struktúrán alapul. A hálózatkutatás alkalmazása lehetővé tette a központi szereplők, az információáramlás útvonalainak azonosítását. A további kutatásom célja e kapcsolatok részletesebb elemzése, ami hozzájárulhat a vajdasági táncházmozgalom komplexitásának mélyebb megértéséhez.

A kutatás rávilágított arra is, hogy a zenészek és a táncosok tanulási folyamatai milyen sokrétű forrásokra épültek. Főleg magyarországi táncházakban, nyári népzenei táborokban, különböző képzéseken és kurzusokon fejlesztették tudásukat. Ezeken az alkalmakon kazettamásolással szereztek be archív hangfelvételeket, különböző népzenei és néptáncokkal foglalkozó kiadványokat. Az Újvidéki Rádió népzenei szerkesztősége is jelentős szerepet játszott ebben a folyamatban: rádiós műsorok és hangfelvételek által tettek elérhetővé népzenei anyagokat, amelyek inspirációként szolgáltak a vajdasági zenészek számára.

Az eddigi adatok alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a vajdasági táncházmozgalom központja Temerin volt, és a magyarországi táncházmozgalom jelentős hatással volt a vajdasági események alakulására. Az Újvidéki Rádió műsorai, a magyarországi zenekarok – például Sebő, a Kalamajka és a Téka zenekar – összeállításai, valamint a magyarországi nyári népzenei táborokban szerzett ismeretek alapvetően meghatározták a

vajdasági zenekarok, a Nevenincs, a Batyu és a Hívogató együttes fejlődését. Szűcs Sándor kiemelkedő szereplőként járult hozzá a mozgalom sikeréhez: szakmai tanácsokkal és archív felvételekkel támogatta a zenekarokat, valamint részt vett a temerini táncházak rendszeres szervezésében. Kapcsolatai révén képes volt különböző területtel foglalkozó vendégelőadókat meghívni, ezáltal egy szélesebb körű közönséget megszólítani.

A magyarországi és vajdasági táncházmozgalom közötti együttműködés különösen erős volt, hiszen a temerini táncházakban gyakran szerepeltek meghívott vendégként a magyarországi táncházmozgalom kiemelkedő képviselői, mint például Halmos Béla, Berecz András vagy a Jászsági Népi Együttes. A meghívott előadók sokszínűsége és szakértelme nemcsak gazdagították a temerini táncházak programját, hanem hozzájárultak a vajdasági táncházmozgalom színvonalának emeléséhez, erősítve a két mozgalom közötti kapcsolatot.

A kutatás folytatásában a vajdasági táncházmozgalom és néptáncmozgalom fogalmi pontosítására, a vajdasági színtér hálózatának finomítására, bővítésére, illetve a kutatás térbeli és időbeli szélesítésére koncentrálok. A távlati cél, hogy a vajdasági mozgalom története mellett annak jelenét is mélységében értelmezzem.

Adatközlők

Barlog Károly, szül.: 1986, Zenta

Fábri Géza, szül.: 1953, Zenta

Ferenc Pál, szül.: 1959, Óbecse

Lukács Imre, szül.: 1974, Újvidék

Miklós Nándor, szül.: 1952, Óbecse

Móricz Károly, szül.: 1952, Temerin

Nagy István, szül.: 1958, Magyarittabé

Dr. Simoncsics János, szül.: 1948, Szeged

Szabó Gabriella, szül.: 1969, Temerin

Szerda András, szül.: 1966, Óbecse

Szűcs Sándor, szül.: 1959, Katalinfalva

Archívumi források

HH THA AL 000013 01.

HH THA AL 000013 02.

HH THA AL 000031 01-07.

VMF, Táncházmozgalom Moholon és környékén (beszámoló). Írta: Miklós Nándor 1997-ben.

Irodalom

Barabási Albert-László

2003 *Behálózva. A hálózatok új tudománya Hogyan kapcsolódik minden egymáshoz, és mit jelent ez a tudományban, az üzleti és a mindennapi életben.* Budapest: Magyar Könyvklub.

2016 *A hálózatok tudománya.* Budapest: Open Books.

Csobolyó Népdalkör

2024 *“Kis pacsirta a magasba...” A nótafa öröksége: két adatközlő életútja a népzene világában.* Kézirat.

Csonka-Takács Eszter – Havay Viktória (szerk.)

2011 *A táncház módszer mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje / The Táncház Method: A Hungarian Model for the Transmission of Intangible Cultural Heritage.* Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
(<https://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/Tanchaz-method.pdf>.)

Csorba Béla

1988 *Temerini néphagyományok.* Újvidék: forum Könyvkiadó.

Dóka Krisztina

2011 *A magyar táncfolklór átalakulása (1896-1945).* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola. Doktori disszertáció.

Dömötör Tekla

1972 *Magyar népszokások.* Budapest: Corvina Kiadó.

Dudás Károly

1983 Összefogódzva: (Táncház Találkozó) In *Képes Ifjúság.* 39.évf. 1672. sz. 14-15.

Eitler Ágnes

2020 *A színpadra vitt népi kultúra. Az Ecseri lakodalmas és a lakodalmak Ecseren a 20. század második felében.* In *Ethnographia.* 131.évf. 2.sz. 340-359.

- 2022 *A színpadra vitt népi kultúra szerepe a lokalitás szervezésében.* Pécs.
- Galambosné Dr. Tiszberger Mónika
- 2015 *A hálózatkutatás módszertani vizsgálati lehetőségei – szakirodalmi összefoglalás. Irodalomkutatás eredményei.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Halmos Béla
- 1975 A széki háromhúros kontra In *Síppal dobbal. A Sebő együttes klubjának tájékoztatója.* 4.szám. 25-41.
- 2006 A táncházmozgalomról. In: Sándor Ildikó (szerk.): *Betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalom történetéből.* Budapest: Hagyományok Háza. 7–22.
- Héra Éva
- 2004 *Hagyomány és modernitás? Folklór a kirakatban.* Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged. 2004. július.
- Jávorszky Béla Szilárd
- 2013 *a magyar FOLK története.* Budapest: Kossuth Kiadó.
- Jung Károly
- 1978 *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások.* Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Katona Imre
- 1980 Jung Károly: Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. Az utószót írta Voigt Vilmos. Forum, Újvidék, 1978. 329 l., 32 képpel. in *Ethnographia* 91.évf. 125-127.
- 1984 Magyar néprajzi kutatások Jugoszláviában. In: *Néprajzi füzetek. A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások (Az 1982. november 19-20-án Debrecenbe, a Déri Múzeumban tartott országos konferencia anyaga).* 25-65.
- Keszeg Vilmos
- 1979 Az emberélet fordulói. In: *Korunk* 38.évf. 7-8.szám. 649-650.
- Kisimre Árpád
- 2011 Hagyományörzés és színpadi néptáncművészet a Vajdaságban. In: *Diószegi László, Juhász Katalin (szerk.): Hagyomány – örökség – közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát medencében.* Budapest, 321–324.
- Klima Döníz
- 2023 „Mi megtanultunk táncolni,...mert élni akartunk”. A gombosi táncok kutatástörténete. In: Mód László és Simon András (szerk.) *DiákKörKép* 5.

Tudományos diákköri írások a néprajz műhelyéből. Szeged: Solymossy Sándor Egyesület. 84-96.

Kósa László

1978 Az emberélet fordulói. Jung Károly könyve In: *Népszava* 106. évf. 290. sz. 7.

Könczei Ádám – Könczei Csongor (szerk.)

2002 *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből.* Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 161–165.

(kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_44_2018_KCs_szerk_A-40-eves_50_KonczeiCs).

Könczei Csongor

2010 Táncház In: *Romániai Magyar Lexikon.*

(<http://lexikon.adatbank.transindex.ro/tematikus/szocikk.php?id=49>).

Lajos Veronika

2015 Mozgásban a világ. A több színterű etnográfia (multisited ethnography) kérdése. In Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu: Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére.* Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, Székely Nemzeti Múzeum, Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 163–172. (<https://real.mtak.hu/37881/>).

Marcus, George E.

1995 Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24: 95–117.
(<https://www.jstor.org/stable/2155931>).

Martin György

1995 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok.* Budapest: Planétás Kiadó.

Mák Ferenc

2020 Aki állva tekint széjjel bácskaságunk közeli és távoli valóságában (Köszöntő a néprajztudós születésnapjára). In: *Létünk* 50. évf. 2. sz. 17-23.

Pastyik László

1970a *A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertórium.* Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.

1970b *A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1969. évi magyar irodalomtörténeti repertórium.* Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.

1972 *A jugoszláviai magyar irodalom 1970. évi bibliográfiája.* Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.

- 1975a *A jugoszláviai magyar irodalom 1971. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1975b *A jugoszláviai magyar irodalom 1972. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1976a *A jugoszláviai magyar irodalom 1973. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1976b *A jugoszláviai magyar irodalom 1974. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1978 *A jugoszláviai magyar irodalom 1975. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1979 *A jugoszláviai magyar irodalom 1976. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1980 *A jugoszláviai magyar irodalom 1977. évi bibliográfiája*. Újvidék: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat.
- 1983a *A jugoszláviai magyar irodalom 1978. évi bibliográfiája*. Szabadka: Birografika nyomda.
- 1983b *A jugoszláviai magyar irodalom 1979. évi bibliográfiája*. Szabadka: Birografika nyomda.

Pesovár Ferenc

- 1978 *A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés*. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda.

Péter László

- 1979 Szokásmonográfia a Vajdaságból. In.: *Magyar Hírlap* 12. évf. 59. szám 10.

Resócki Rolland

- 2021 *Tradicionális tánc kultúra a vajdasági Tisza mentén*. Kézirat. Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar. Mesterképzés szakszolgálat. 64-69.

Sándor Ildikó (szerk.)

- 2006 *Betonon is kinő a fű. Tanulmányok a tánc házmozgalom történetéből*. Budapest: Hagyományok Háza.

Sebő Ferenc

- 2007 *A tánc ház sajtója. Válogatás a korai évekből 1968-1992*. Budapest: Hagyományok Háza.

Siklós László

2006 *Táncház*. Budapest: Hagyományok Háza.

Stein Kata – Varga Sándor

2010 A táncházas turizmus hatása Dombostelke társadalmi kapcsolataira, és a saját hagyományaihoz való viszonyára. In Varga Sándor (szerk.): *Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról*. Folkszemle.

(https://archivum.folkradio.hu/folkszemle/stein_varga_tanchazasturizmus/index.php).

Szajbély Mihály (szerk.)

1995 *Rózsaszín Flastrom. Beszélgetés vajdasági írókkal*. Szeged: SZOTE Nyomda.

Szecsődi Barbara

2016 A mozgalom hőskorának kolozsvári tánc házai Halmos Béla Orális Archívumában (Hagyományok Háza). In: Keszeg Vilmos – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. 24. Hagyomány és örökség a romániai magyar néprajzkutatásban*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 297–308. (kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_24_2016_KV-VTE_szerk_Hagyomany_12_SzecsodiB).

[VTE szerk Hagyomany 12 SzecsodiB](http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_24_2016_KV-VTE_szerk_Hagyomany_12_SzecsodiB)).

Szeli István

1983 *A magyar kultúra útjai Jugoszláviában*. Budapest: Zrínyi nyomda.

Szerbhorváth György

2005 *Vajdasági lakoma*. Pozsony: Kalligram.

2021 *Nem tudták, hogy tudják. Vajdasági magyar valóságirodalom (1945-1990)*. Pozsony: Kalligram.

Székely Anna

2024 *Közösség és autenticitás: A kortárs magyar néptáncos revival mozgalom vizsgálata*. Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkor Program. Doktori disszertáció.

Turai Tünde

2016 Ápolónők több helyszínen – Kutatás több szintén. Módszertani döntések, többszínű etnográfia. In: *Ethno-lore: a Magyar Tudományos Akadémia néprajzi kutatóintézetének évkönyve*. 79–102. (<http://real.mtak.hu/47044/>).

Varga Gergely

2024 A vajdasági magyar tamburazene In: *Honismeret* LII. évf. 3. szám 26-32.

Varga Sándor

- 2015 Térhasználat a mezőszéki táncos házban. In: *Ház és ember*. 87–100.
Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum. (<http://real.mtak.hu/74832/>).
- 2023 *Változások egy mezőszéki falu tradicionális tánc kultúrájában*.
Budapest: Hagyományok Háza; Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
(https://real.mtak.hu/181937/1/DET_2023_VargaS_Valtozasok.pdf).

Vázsonyi Csilla

- 2014 A revival mozgalmak és a hagyomány kapcsolata In: *Híd*. 78.évf. 12.szám.
94-124.
- 2018 A vajdasági magyar népzenei és néptáncmozgalom a Képes Ifjúság hasábjain.
Cikkbibliográfia (1976-1990) In *Létünk* 48. évf. 4. sz. 141-159.

V. D. J.

- 1974 Megismerni az irodalomkedvelő fiatalokat. A temerini Irodalmi Kör tervei.
In: *Magyar Szó*. 31.évf. 145.sz. 21.